

آشنایی با «طرح هادی» و نقش آن در ارتقای بهداشت روستا؛ نظام پویای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی

رقیه جعفری

کارشناس مسؤل آموزش بهوزری
دانشگاه علوم پزشکی ارومیه

فاطمه صوفی کریمی

مربی مرکز آموزش بهوزری
دانشگاه علوم پزشکی ارومیه

اهداف آموزشی

انتظار می رود خوانندگان محترم پس از مطالعه بتوانند:

- طرح هادی را تعریف کنند.
- اهداف اجرای طرح هادی را بیان کنند.
- اثرات آن در بهبود کیفیت زندگی و ارتقای بهداشت روستا را توضیح دهند.

طرح‌های روستایی بر اساس آیین نامه نحوه بررسی طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۷۸/۱۰/۱۲ هیأت محترم وزیران عبارت است از: طرحی که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تجاری و کشاورزی و تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح جامع ناحیه‌ای تعیین می‌کند (۳).

بر اساس بند ۲ آیین نامه اجرایی ماده ۷ اساس نامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی مصوب ۶۶/۹/۱۷ مجلس شورای اسلامی اهداف طرح‌های روستایی شامل این موارد است:

- ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط فرهنگی اقتصادی و اجتماعی
- تامین عادلانه امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی تولیدی و رفاهی.
- هدایت وضعیت فیزیکی روستا
- ایجاد تسهیلات لازم برای بهبود وضعیت مسکن روستاییان و خدمات زیست محیطی و عمومی

برای اجرای طرح هادی ابتدا مطالعاتی در خصوص وضع موجود منطقه و روستا انجام می‌گیرد. منظور از شناسایی منطقه بررسی اجمالی عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی بر اساس الگوهای پیش فرضی و ضوابط بنیاد مسکن است. همچنین تأثیر شرایط و عوامل طبیعی زمینهای اطراف روستا و تأثیر طول و عرض جغرافیایی، عوارض طبیعی، وضع خاک شیب زمین‌ها، پوشش نباتی و عوامل اقلیمی در مسایل زیست محیطی در قالب الگوهای ذکر شده مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته و کاربرد آنها در جهت تکامل زیست محیطی انسان مشخص و ارایه می‌شود. ضمناً در رابطه با وضعیت کالبدی روستا، بازتاب فعالیت‌های انسانی در محدوده حوزه آبخیز و منابع طبیعی روستا،

یکی از مهم‌ترین راهبردهای توسعه روستایی که در مسیر برنامه‌ریزی‌های توسعه پس از پیروزی انقلاب اسلامی مدنظر قرار گرفته، طرح جامع توسعه روستایی یا به بیانی طرح‌های روستایی بوده است. تهیه و اجرای این طرح‌ها با بومی‌سازی و محلی‌سازی برنامه‌ها و اهداف توسعه‌ای در مناطق روستایی متناسب با شرایط و ظرفیت‌های هر مکان به منظور دستیابی به شرایط مطلوب زیستی انجام شده است، تا ارتقای کیفیت زندگی، آسایش و رضایت‌مندی ساکنان روستاها را با برآوردن نیازهای مادی و روانی آنان، در قالب اقدام‌های مختلف در بخش‌های زیرساختی و خدمات‌رسانی عمومی، شبکه معابر و راه‌های ارتباطی، کاربری اراضی، مسکن و ساخت‌وساز، بهداشتی و زیست‌محیطی پاسخ گوید.

توسعه روستایی به عنوان یک راهبرد پایدار، سبب افزایش استانداردهای زندگی و بهبود کیفیت زندگی، افزایش صنایع مرتبط با کشاورزی، عرضه کالا و خدمات، مشارکت مردم در برنامه توسعه، احترام به کرامت انسانی، حس اعتماد به نفس و کاهش فقر و مهاجرت می‌شود (۱).

توسعه روستایی، رابطه تنگاتنگی با فرآیندهای ساختاری نظیر فرآیندهای اجتماعی اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی دارد. از طرفی، یکی از مهم‌ترین مشکلات در زمینه توسعه روستایی کشور، وجود مشکلات ساختاری کارکردی در این سکونتگاه‌ها است که برخی از این مشکلات ناشی از فقر و توسعه نیافتگی محلی و منطقه‌ای و برخی نیز ناشی از مشکلات محیطی است. یکی از راه‌حل‌های برنامه‌ریزان در این زمینه، اجرای طرح‌های توسعه اقتصادی و کالبدی از جمله طرح‌های روستایی است. این طرح به عنوان محلی‌ترین و موردی‌ترین طرح است که مستقیماً با روستاها و اجتماع روستایی ارتباط دارد و با هدف ارتقای سطح کالبدی روستا به اجرا درآمده است (۱).

در واقع طرح‌های روستایی، مهم‌ترین ابزار مدیریت توسعه روستایی در ایران است (۲).

به خدمات و محیط زیست روستا باشد. (۵).
 اجرای طرح هادی روستایی توانسته است به طور نسبی در کاهش تمایل مردم به مهاجرت از روستا، امیدواری ساکنان روستا به آینده بهتر، بهبود وضعیت معابر، تسهیل رفت و آمد، ساخت و ساز بیشتر مسکن، افزایش امکانات خدماتی و بهبود دسترسی به خدمات عمومی، بهبود نسبی بهداشت، اثرگذار باشد (۴).
 یکی از اثرات اجرایی مورد انتظار از طرح هادی روستایی تأثیر بر روی بهداشت محیط و وضعیت زیست محیطی روستاهاست. توسعه فیزیکی روستا که با انجام بهسازی مسکن روستایی، لوله کشی آب آشامیدنی، احداث مراکز دفن زباله و ایجاد تأسیسات دفع فاضلاب و گورستانها و توسعه مسیله ها ... محقق می شود، تأثیرات زیست محیطی قابل توجهی بر روستا دارد (۶).
 می توان گفت که مهم ترین اثر بهداشت محیطی پس از اجرای طرح هادی، احداث مسکن بهداشتی و برآورده کردن بسیاری از نیازهای جسمی و روانی و جلوگیری از انتقال بیماری ها و کاهش خسارت جانی و مالی ناشی از بلایای طبیعی و انسان ساخت است.
 ایجاد جوی های کناره خیابانها، به جمع آوری و انتقال آب های سطحی منجر می شود. هرچند که روباز بودن این کانالها به خصوص در فصل گرما ایجاد مشکل می کند، این کانالها از انباشت یا پخش شدن آب های سطحی و اشاعه

(کشاورزی، باغداری و دامداری) و فعالیت های معدنی و صنعتی (معادن و کارگاه های صنعتی کوچک و بزرگ) و نیز فعل و انفعالات شکل گیری اماکن در آبادی (نظیر واحدهای مسکونی، باغات درون آبادی، اماکن اجتماعی، مذهبی، بهداشتی، آموزشی، تجاری، خدماتی و راه های ارتباطی) بر روی شرایط کالبدی روستا و حوزه نفوذ آن به منظور تکامل بخشی و فراهم نمودن شرایط مناسبتر زیست مورد مطالعه قرار می گیرد.
 در طرح هادی روستایی سازمانها و دستگاه های مختلف اجرایی از جمله بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دهیاری ها، بخشداری، آب و فاضلاب و... مستقیم و غیر مستقیم طبق ضوابط خاصی ایفای نقش می نمایند.

نقش های بنیادی و زیربنایی طرح هادی روستا

تهیه و اجرای این طرحها با بومی سازی و محلی سازی برنامه ها و اهداف توسعه ای در مناطق روستایی متناسب با شرایط و ظرفیت های هر مکان به منظور دستیابی به شرایط مطلوب زیستی انجام شده است (۴).
 طرح «هادی روستا» از جمله طرح های عمران روستایی است که می تواند نقش بنیادی و زیربنایی در توسعه همه جانبه مناطق روستایی داشته باشد. این طرح، با استفاده از ظرفیت ها و قابلیت های خود می تواند زمینه ساز بهبود کیفیت مسکن، شبکه معابر، کاربری اراضی و دسترسی

برخی بیماری‌ها در محیط روستا جلوگیری می‌کنند (۷). الزام بنیاد مسکن به عنوان نهاد متولی طرح هادی روستایی، کمک شایانی به مطالعات اولیه دقیق، اجرای صحیح و بازنگری در تدوین قوانین، بازنگری در مکان‌یابی بهینه کاربری‌های بهداشتی، اداری و فرهنگی؛ همچنین نظارت و ارزشیابی کلان در سطح کشور برای برآورد میزان دستیابی به اهداف تعیین شده و عملیاتی شدن مطالعات طرح هادی روستایی و تقویت پایداری آن‌ها می‌کند.

نتیجه‌گیری

با توجه به تحقیقات انجام شده در زمینه اثرات طرح‌های در روستاهای مختلف کشور مشخص می‌شود طرح هادی با عملکرد مناسب و مد نظر قرار دادن نکات ذکر شده می‌تواند اثرات قابل توجهی روی ارتقای کیفیت زندگی از جمله بهداشت محیط روستا (بهداشت مسکن و دفع فاضلاب و...) داشته باشد.

پیشنهادها

با توجه به نتایج به دست آمده از اجرای صحیح برنامه عمرانی مانند طرح هادی روستا و برای جلوگیری از هدررفت امکانات، سرمایه و نیروی انسانی پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- برنامه‌های توسعه روستایی بایستی دارای ماهیت همه جانبه، غیرمتمرکز و مشارکتی باشند تا بتوانند باعث توسعه پایدار شوند. روستاها دارای نظام پویای اجتماعی، اقتصادی، اقلیمی و فرهنگی هستند. کوچک‌ترین تغییر در این سیستم باعث تغییر در تمام ابعاد آن خواهد شد. با داشتن دید سیستمی به روستا و لحاظ کردن آن در برنامه‌ها، زمینه‌های توسعه همه جانبه روستا فراهم خواهد شد.
- تأکید بر دانش و منابع بومی روستا در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌های روستایی جهت تقویت مشارکت مردم و کاهش هزینه و زمان
- اولویت بخشیدن به مطالعات محیطی
- استفاده از مشاوران کارآزموده و بازنگری در فرآیند تصویب طرح‌ها
- آموزش متولیان اجرای طرح‌ها، همچون دهیاران
- ضرورت تهیه روش‌ها و استانداردهای عمران روستایی، در خصوص طراحی معابر، زهکشی و مکان‌یابی (محل دفن زباله، فاضلاب و...)
- توسعه همکاری با سایر نهادهای متولی امور روستایی همچون جهاد کشاورزی، وزارت نیرو و بهداشت در جهت کمک به انجام مطالعات پایه، همکاری در اجرا و نگهداری پس از اجرا

منابع

۱. ربیعی فر ولی‌الله، حضرتی مجید، تحلیل و ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های در بهبود ابعاد کالبدی-فضایی و محیطی کیفیت زندگی روستایی، فصل نامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، سال پنجم، شماره دوم، (پیاپی ۱۷)، تابستان ۱۳۹۴، ص ۱۱۷-۱۳۸.
۲. شکورعلی، شمس‌الدینی علی، سنجش تحقق‌پذیری ابعاد اجتماعی-اقتصادی اجرای طرح‌های در سکونتگاه‌های روستایی مورد شناسی: روستای کناره - شهرستان مرودشت. مجله جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، ۴(۱۳)، ۳۹-۵۳.
۳. سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، آشنایی با طرح‌های هادی و کنترل و نظارت بر ساخت و ساز روستایی، ۱۳۸۵، ص ۷-۲۰.
۴. عنابستانی علی‌اکبر، ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی سکونتگاه‌های روستایی در روستاهای غرب خراسان رضوی. اولین همایش سکونتگاه‌های روستایی مسکن و بافت، تهران ۱۳۸۸.
۵. زرافشانی کیومرث، برزو غلامرضا، شاه حسینی ایوب، ارزشیابی کیفی اجرای طرح‌های در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه کاربرد نظریه بنیانی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۱، شماره ۳، تهران ۱۳۸۹.
۶. عزمی‌آئیز، توسعه فیزیکی روستا و حفاظت از محیط روستا. فصل نامه مسکن و محیط روستا، شماره: ۱۲۸ (۱۳۸۸) ص ۲-۱۵.
۷. مظفر فرهنگ و همکاران، ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر محیط زیست روستاهای ایران، مجله علوم محیطی، سال پنجم، شماره سوم بهار ۱۳۸۷، ص ۱۱-۳۲